

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Liina Lember

JAATAVAD ÜLDKÜSIMUSED SUULISES ARGIDIALOGIS

Bakalaureusetöö

Juhendaja *PhD* Tiit Hennoste

Tartu 2020

Sisukord	
Sissejuhatus	3
1. Vestlus keelenähtusena	5
1.1. Naabruspaar	5
1.2. Parandusmehhanism	6
2. Küsimus ja küsilause	7
3. Suulise ja kirjaliku keele üldküsimus	8
3.1. Üldküsimuse vorm	8
3.2. Suhtlustegevus	9
4. Materjal ja uurimisprotsess	11
4.1. Jaatavate üldküsimuste analüüs suulistes dialoogides	11
5. Tulemused	32
Kokkuvõte	36
Kirjandus	38
Polar questions in Estonian Everyday Conversation. Summary	40
Lisad	41
Transkriptsioonimärgid	41

Sissejuhatus

Käesoleva bakalaureusetöö teemaks on jaatavad üldküsimused suulises argidialoogis. Töö eesmärgiks on kirjeldada küsimuste vormimoodustusvahendeid, küsimuste abil tehtavaid suhtlustegevusi ja nende omavahelisi seoseid ning võrrelda neid infodialoogide analüüsis saadud tulemustega. Analüüsi materjaliks kasutatakse korpuses sisalduvate vahetute argidialoogide litereeringuid, uurimismaterjaliks võeti juhuslikult 12 vestlust Tartu ülikooli suulise eesti keele korpusest, seal leidus 44 töö kriteeriumidele vastavat jaatavat üldküsimust. Eitavad üldküsimused jäeti kõrvale. Välja jäeti ka küsimused, mille suhtlustegevust ei olnud võimalik analüüsida, samuti mõned poolikuks jäänud laused.

Käesoleva töö teemaks on üldküsimused argivestluses. Argivestlused võivad toimuda mitmesugustes kohtades: kodus, kohvikus jm. Suheldakse oma lähedastega, sõpradega, tuttavatega või pereliikmetega. Vestluse eesmärgiks võib seal olla informeerimine laias mõttes, aga ka lihtsalt suhtlemine, lobisemine. Argivestlustes on vooruvahetus vaba, vestluse jooksul võivad inimeste rollid ka muutuda, seega puuduvad ranged vestlust korrigeerivad piirid. (Hennoste 2000a: 1148) Argisituatsioonis on keelekasutus palju vabam kui institutsionaalses suhtluses, sest kirjakeelest kinnipidamine ei ole nõutud.

Küsimuste uurimisel on käesolevas töös toetunud Tiit Hennoste, Andriela Rääbise, Riina Kasterpalu, Kirsi Laanesoo, Leelo Keevalliku uurimustele, samuti Tanya Stiversile ja Nijmegeni Max Plancki psühholingvistika projekti (Stivers, Enfield 2010: 2623) suhtlustegevuste liigitusele. Bakalaureusetöö esimeses peatükis antakse ülevaade küsimuste analüüsi jaoks olulistest vestlusanalüüsi mõistetest: naabruspaarist, eelistusjärjestusest ja parandusmehhanismist. Teises peatükis antakse ülevaade üldküsimuste tüpoloogiast suulise keele uurimustes. Kolmandas peatükis kirjutatakse küsimuste abil tehtavatest suhtlustegevustest. Sotsiaalne suhtlustegevus on see, mida kõneleja teeb keele abil suhtluses oma eesmärkide saavutamiseks. Küsimine on tegevus, mille abil küsija soovib ennekõike infot, täitmaks lünka oma teadmistes.

Neljandas peatükis tutvustatakse analüüsimaterjali ja -meetodit. Tutvustatakse kasutusel olevaid põhimõisteid, näidatakse uurimiskäiku ja analüüsitakse üldküsimusi. Analüüsi järel tuuakse välja olulisemad järeldused ja võrreldakse neid infodialoogide põhjal saadud

tulemustega, mida on uurinud Tartu Ülikooli suulise suhtluse tööühm. (Hennoste jt 2009; Hennoste, Rääbis, Laanesoo 2013)

1. Vestlus keelenähtusena

Käesolevas osas annan ülevaate küsimuste analüüsi jaoks olulistest vestlusanalüüsi mõistetest. Esmalt räägin naabruspaarist, kuna töös analüüsitakse küsimusi ja vaadatakse ka vastuseid, seejärel parandusmehhanismist, mille abil lahendatakse vestluses ette tulevaid probleeme.

1.1. Naabruspaar

Vestlusanalüüsi üks põhimõiste on naabruspaar. Vestlust ei käsitata üksikuist kõneaktidest või repliikidest koosnevana, vaid kahe või enama inimese ühistööna. (Hakulinen 1986: 452) Naabruspaar (ingl *adjacency pair*) koosneb kahe eri kõneleja kõnevoorudest, mis on omavahel seotud, jagunedes esi-ja järelliikmeks. (Schegloff, Sacks 1973: 295–296) Selles on oma kindel seaduspära, teatud tüüpi esiliikmele järgneb sama tüüpi järelliige – näiteks tervitus-vastutervitus, küsimus-vastus, tänamine-palumine. Kui esineb normist kõrvalekalle, tajutakse seda veana. (Hennoste 2000b: 2236–2237) Küsimused ja vastused moodustavad ühe kesketest naabruspaaridest suhtluses, milles küsimus ootab kindlat tüüpi vastust.

Järelliikmed jagunevad kaheks vastandlikuks – eelistatud ja mitte-eelistatud järelliikmed. Eelistatust (ingl *preference*) esitatakse keeleliselt mitte-eelistatusest teistmoodi. (Hennoste 2000b: 2238; Schegloff 2007: 13–14) Eelistusjärjestus (ingl *preference organization*) tähendab seda, et teatud tüüpi järelliige on teisest eelistatum. (Schegloff 2007: 58-61) Näiteks eelistab kutse või palve esitaja, et sellega nõustutakse. Eelistatud järelliige järgneb esiliikmele pausita, ka otsa-või pealeräägituna ning on lihtsa lauseehitusega. Mitte-eelistatud vooru tunneb ära selle ees olevate viivitamise pauside, partiklite (*no, nojah, aga jms*) ja üneemide abil, keerukate lausete ja seletuste järgi. (Hennoste 2000b: 2238) Eelistatud voore ei seletata.

1.2. Parandusmehhanism

Parandusmehhanism (ingl *repair organization*) on süsteem, mille abil suhtlejad lahendavad probleeme, mis on kõnelemisel, kuulamisel ja arusaamisel tekkinud. (Schegloff 2007: 361; Hennoste 2000c: 2690) Parandamist saavad algatada ja läbi viia nii kõneleja, kes probleemi tekitas kui ka kuulaja. Parandused jagunevad nelja alaliiki: 1) enda algatatud eneseparandus; 2) teise algatatud eneseparandus – kuulaja algatab paranduse ja kõneleja viib selle läbi; 3) enda algatatud teiseparandus – kõneleja algatab paranduse ja kuulaja viib paranduse läbi; 4) teise algatatud teiseparandus – kuulaja leiab kõneleja jutus probleemi ja viib ise paranduse läbi. (Schegloff jt 1977: 364–365)

Suhtluses on eelistatud see, et probleemi tekitaja viib ise paranduse läbi, seega teise algatatud teiseparandusi on vestluses kõige vähem. (Schegloff jt 1977: 377–381; Hennoste 2000c: 2691) Eneseparandusi on kahte liiki: ümbertegemised ehk reformuleerimised ja järjeotsimised. Järjeotsimiseks kasutab kõneleja üneeme (nt *ee, õõ*), partikleid (nt *noh, nagu, see*), venitusi, sõnakordusi, pikemaid fraase/lauseid, samuti žeste ja miimikat. Ümbertegemisel muudab kõneleja varianti, mille ta varem välja ütles. (Hennoste 2000c: 2691–2701) Käesoleva töö seisukohast on olulisim partneri algatatud ja probleemi tekitaja poolt läbi viidud parandus. Sellised parandused jagunevad nelja põhirühma: avatud parandusalgatus, lokaliseeriv parandusalgatus eriküsisõna abil, üleküsimine ehk kordusalgatus ja tõlgendusettepanek. Viimased kaks algatatakse üldküsimuse abil. Üleküsimise korral kordab paranduse algataja probleemüksust (*Tulin Juhaniaga//Juhaniaga? või Juhaniaga vä?*) ning tõlgendusettepaneku korral esitab selle kohta omapoolse tõlgenduse (*H: et kui ma tahan: (.) nüit sel `kevadel (.) või `suvel kooli `lõpetada=et mis `tingimused sis peavad olema `täidetud kõik. V: -> `kooli? tähendab, `ülikooli.=*) . Mõlemal juhul ootab ta probleemi tekitajalt oma pakutud variandile kinnitust. (Hennoste jt 2013: 9, 15)

2. Küsimus ja küsilause

Selles peatükis vaatan küsimust ja küsilauseid ning kirjeldan suulise keele uurimises kasutatavat üldküsimuste tüpoloogiat.¹ Keeleteadlased liigitavad küsilauseid samasuguselt nagu loogikud küsimusi: vastavalt üld-, alternatiiv- ja eriküsimus ning üld-, alternatiiv- ja eriküsilause (Metslang 1981). Metslangi tüpoloogia põhineb loogikal ja eesti kirjakeelel ning eeldab, et sama liigitus kehtib ka suulises dialoogis (Hennoste jt 2009: 343). Suulise keele uurijad kasutavad oma tüpoloogiat, mis on empiiriline ja avatud ehk pidevalt muutuv:

- 1) **suletud üldküsimused.** Küsimustes ei peegeldu, millist vastust küsija eelistab (*H: mhmh (0,5) kas on `kelder kasutada näiteks.*);
- 2) **vastust pakkuvad küsimused.** Rühm erineb eelmisest selle poolest, et küsimuses on väljendatud küsija oletus võimaliku sobiva vastuse osas (*H: oore on `Rootsis jah.*);
- 3) **jutustavad üldküsimused.** Need on samuti vormilt üldküsimused, mis aga ootavad vastuseks infot, mitte ainult jaatust/eitust (*H: kas `kodused lapsed saavad ka `jõulutoetust.*);
- 4) **muud.** Sellesse rühma kuuluvad küsimused, mis ei sobitu ühesegi olemasolevasse rühma (*V: se=programm on väga pikk, \$ kas ma loen selle kõik `ette teile. \$ // (0,5) // või (.) või=te=huvitab=teid=niid `hind.*). (Hennoste 2009: 345)

Käesoleva uurimuse analüüsis ei ole üldküsimused välja toodud tüpoloogia alusel jaotatud.

¹ Küsimuste liikide juures olevad näiteküsimused pärinevad artiklist Hennoste jt 2009.

3. Suulise ja kirjaliku keele üldküsimus

Käesolevas osa vaatan küsimuste vormivariante ja nende abil tehtavaid suhtlustegevusi.

3.1. Üldküsimuse vorm

Eesti keeles on üldküsimuse vormistamiseks erinevaid võimalusi:

- küsipartiklid ja küsijätkud: *kas, ega, või/vä, jah, eks, eksju, onju* jms;
- sõnajärjemuutused, ennekõike öeldise ja aluse inversioon;
- väitlausung küsiva või väitlauselise (mitteküsiva) intonatsiooniga;
- vahendite kombinatsioonid, näiteks *kas + vä*, (*Kas sa oled abielus vä?*); partikkel ja küsiv sõnajärg (*Oled sa abielus vä?*) jm.

Statistiliselt kesksed üldküsimuste moodustajad suulises suhtluses on partiklid *kas, või/vä, jah, kas+vä* ja väitlausung. Ametisuhtluses lisandub neile sõnajärg.

Suulise ja kirjaliku keele küsimused vormistatakse üldiselt samamoodi. Siiski on erinevusi. Suulises keeles saab küsimust vormistada ka väitlausung ilma küsiva intonatsioonita (*te korraldate suusa`reise*) (Hennoste 2012a: 689; Hennoste jt 2019: 65). Kirjas esineb samuti väitlusung, kuid küsimuse roll tuuakse välja küsimärgi abil.

Suulises keeles kasutatakse küsisõnu, mis pole kirjakeeles lubatud, nagu näiteks küsipartikkel *vä* (Hennoste 2000c: 49) (*aga mingi `siuke asi on `ka ma olen kuulnud mingi `majades nagu `ööbitakse=vä*) (Hennoste jt 2009: 352). Suulisele keelele omaseid partikleid esineb ilukirjanduses, mis pole nii rangete keelenormidega piiratud. Näiteks lõpupartikkel *või/vä* on ilukirjandustekstides olemas juba XIX sajandi lõpust alates. Autor võib dialoogides jäljendada kõnekeelt (nt „*Ah Toots või?*“ Oskar Luts, Kevade. Tallinn: Eesti Raamat, 1986, lk 20). (Hennoste jt 2016: 86–99)

Uurimused näitavad, et küsimuste vormimoodustusvahendite valikut mõjutab suhtlejate episteemiline hoiak (Hennoste jt 2017: 157). Mitteteadja hoiakut väljendavad ennekõike

kas, *kas* + *vä/või* ja *ka* inversioon, teadja hoiakut väljendavad ennekõike *vä/või*, *jah* ja väitlausung.

Partiklid on sealjuures erinevad. Küsipartikkel *vä* väljendab küsija kahtlust/ebakindlust. *Jah*-küsimused seevastu väljendavad küsija kindlust väljapakutava vastuse õigsuses. (Hennoste jt 2019).

3.2. Suhtlustegevus

Küsimuse põhirolliks peetakse info küsimist, et täita lünka küsija teadmistes. Info küsimine on küsimuses mingil määral ka alati olemas. Suhtlust uurides aga ilmneb, et küsimuste abil tehakse suhtluses ka teisi suhtlustegevusi. (Hennoste jt 2013: 8)

Suhtlustegevusi (ingl *social action*) teevad vestlejad oma eesmärkide saavutamiseks (Hennoste 2013: 13). Vestlejad küsivad, vastavad, pakuvad, nõustuvad, jutustavad, lubavad jne (Schegloff 2007: 7). Oma töös võtan aluseks Nijmegeni Max Plancki Psühholingvistika projekti suhtlustegevuste liigituse (Stivers, Enfield 2010: 2623). Lisaks toetun ka Tiit Hennoste, Andriela Rääbise ja Kirsi Laanesoo tüpoloogiale, mis on koostatud Plancki instituudi tüpoloogia põhjal (Hennoste jt 2013: 8–10). Kokku on kasutatud üheksat kategooriat.²

Infosoov (ingl *Request for information*) – ootab vastuseks infot, et täita lünk küsija teadmistes (*Mitu kilo kaalub teie kass?*). (Stivers, Enfield 2010: 2623; Hennoste jt 2013: 8)

Partneri parandusalgatus (PPA; ingl *Other initiation of repair*) lähtub probleemist, mille kuulaja on kõneleja jutust leidnud ja ootab vastusena probleemi lahendamist. (Stivers, Enfield 2010: 2623; Hennoste jt 2013:9)

Kinnituse soov (ingl *Request for confirmation, non-OIR*) on suhtlustegevus, mille esitaja ootab kinnitust esitatud infole (*Nii et sa tuled homme? // Jah.*). Siia kuuluvad

² Küsimuste liikide juures olevad konstrueeritud näiteküsimused ja vastused pärinevad artiklist Hennoste jt 2013.

kinnitusküsimused, mis ei ole parandusalgatused (Stivers, Enfield 2010: 2623; Hennoste jt 2013: 9).

Hinnang (ingl *Assessment*) on suhtlustegevus, mille abil kõneleja esitab hinnangu ja ootab partnerilt kinnitust (*Kas pole ilus ilm? // On.*). (Stivers, Enfield 2010: 2623; Hennoste jt 2013: 9)

Ettepanek/pakkumine/soov (EPS, ingl *Suggestion/offer/request*) on suhtlustegevus, mis paikneb direktiivi ja küsimuse piiril. Direktiivi baasvormiks on käsklausung ning eesmärgiks saavutada ennekõike partneri tehtav füüsiline tegevus (*Istu!*). Sellised juhtumid on siinses analüüsis välja jäetud. Küsimuste hulka on võetud küsivormis ja verbaalset vastust ootavad ettepanekud, pakkumised ja soovid. (Stivers, Enfield 2010: 2623; Hennoste jt 2013: 9–10)

Retooriline küsimus (ingl *Rhetorical question*) on küsivormis lausung, mis ei oota vastust, kuid võib oodata muud reaktsiooni (*Kas mina polegi inimene?*) (Stivers, Enfield 2010: 2623; Hennoste jt 2013: 10). Käesolevas töös kasutatakse selle kohta terminit Pööratud polaarsusega küsimus (ingl *reversed polarity question*).

Pomin (ingl *Outloud*) on kategooria, kuhu on arvatud küsilauseid, mis on suunatud iseendale ega oota partnerilt mingit reaktsiooni (*Kuhu ma selle raamatu nüüd panin? Aa siin.*). (Stivers, Enfield 2010: 2623; Hennoste jt 2013: 10)

Muu (ingl *Other*) rühma paigutati need küsimused, mis olemasolevatesse tüüpidesse ei mahtunud (Stivers, Enfield 2010: 2623; Hennoste jt 2013: 10).

Vastuse tingimuste täpsustamine (VTT) puudub Plancki projektis. VTT on sarnane parandusalgatusega, aga erineb sellest kahel viisil. Esiteks, parandusalgatus võib esineda suvalises kohas ja seda võib teha suvaline osaleja. VTT paikneb alati naabruspaari esiliikme ja järelliikme vahel ning selle esitajaks on järelliikme planeeritud esitaja. Teiseks, parandusele eelneb kuulmis-, mõistmis- või aktsepteerimisprobleem. VTT vaatab ettepoole, selle abil luuakse tingimusi selleks, et vastus oleks sobivaim, ja selleks kitsendatakse vastusevariantide valikut. (Hennoste jt 2013: 10)

4. Materjal ja uurimisprotsess

Uurimise esimene etapp on materjali kogumine, milleks on alati reaalse suhtluse salvestused.

Leidmaks seose suhtlustegevuse, järjendi ja vormi vahel, analüüsitakse suhtluslingvistikas suhtlust kvalitatiivselt ja kvantitatiivselt. Kvalitatiivne mikroanalüüs, milles kasutatakse rangemalt või lõdvemalt vestlusanalüüsi meetodeid, on analüüsiosa keskmeks. (Hennoste 2013: 17)

Paul Ten Have'i jaotuse alusel on suhtluse analüüsil tinglikult kolm faasi: kõigepealt kaardistab uurija potentsiaalselt huvitava nähtuse; seejärel grupeerib uurija nähtused selle alusel, mis tüüpi voorud eelnevad ja järgnevad kirjeldatavale nähtusele; viimaks kontrollib näidete kogu laiendades, kas ka teised sarnased näited sobivad samasse mustrisse (Have 1999: 107–108; Kasterpalu, Gerassimenko 2006: 116–117).

Bakalaureusetöökä on saadud materjali Tartu Ülikooli eesti suulise keele korpusest. Analüüsimiseks on juhuslikult valitud 12 silmast silma argivestlust, kust on leitud 46 töö kriteeriumidele vastavat üldküsimumust.

Küsimumusi analüüsisin kahest aspektist: vormistuse ja suhtlustegevus. Vormistuse juures vaatasin, kas küsimused on moodustatud lause või fraasina ning milliste keelevahendite abil need vormistatud on (*vä, kas, jah*, väitlausung, inversioon, muud küsisõnad jne). Suhtlustegevuste puhul vaatasin, kas tegu on infosoovi, parandusalgatuse, kinnituse soovi, hinnangu, pööratud polaarsusega küsimuse, pomina, EPS-i või VTT-ga.

Analüüsi järel toon välja olulisemad järeldused ja võrdlen saadud tulemusi infodialoogide põhjal saadud tulemustega (Hennoste jt 2009; Hennoste, Rääbis, Laanesoo 2013).

4.1. Jaatavate üldküsimumuste analüüs suulistes dialoogides

Analüüsitud materjal on jagatud vastavalt leitud suhtlustegevustele. Iga suhtlustegevuse igast vormivariandist on üks näide välja toodud. Vormistuse juures vaadatakse, kas

küsimus on moodustatud lause või fraasina, samuti seda, mis küsisõnade abil neid küsimusi vormistatakse.

Infosoov

Infosoove oli analüüsitud materjalis 16. Kõik küsimused olid vormistatud lausena. Infosoove moodustati küsisõna *kas* abil 5 korral, lauselõpulist küsipartiklit *vä* kasutati 6 korral, vormimoodustusvahendit *kas+vä* esines 2 korral, oli 1 *mis+vä*. Väitlausega oli moodustatud 1 küsimus. Oli üks *kas>sõnajärg+vä* abil moodustatud küsimus. Järgnevalt esitan näited igast vormivariandist.

Näites 1 on lausevormiline *kas*-küsimus. Siin räägivad tuttavad ühes seltskonnas, söövad kringlit ja kiidavad. Kui öeldakse, et kringli tegi Karlova pagar, tekitab see A-s küsimuse, kuskohas Karlova pagar on.

(1)

1. A: [kule] `kuskohas see on see * Karlova pagar. *
2. El: see on `Tartus.
3. **A: jaa [se=on] kas=se=on (.) `Raekoja platsi.**
4. M: [see on `Tartus]
5. E: \$ eihh? \$
6. Ka: sa=[e] tunnend Tartut [nii `palju (-)]
7. Al: [see on seal] [`Hiinalinnas]
8. El: **[Karlovo `Karlovo] linnaosas ikka.**
9. A: aa

Real 2 vastab El, et see on Tartus. Seepeale esitab A real 3 uue küsimuse *jaa [se=on] kas=se=on (.) `Raekoja platsi*. A ei saanud oma eriküsimusena vormistatud küsimusele piisavalt täpset vastust, seetõttu ta kitsendas selle üldküsimuseks, mis pakub ühe võimaliku kohavariandi, kuid on siiski Infosoov. Samas on küsimus vormiliselt eelneva eriküsimusega seotud. *Karlova pagar* asendatakse sõnaga *see*, mis viitab elutule objektile, millest oli eespool juttu ja mille asukohta küsija nüüd teada saada soovib.

Küsimusele reageerib mitu inimest. Oodatud vastus küsimusele saabub real 8, kus El vastab [*Karlovo `Karlovo*] linnaosas ikka. See vastus rahuldab küsijat. A reageerib sellele informeerituse muutumist ja arusaamist väljendava partikliga *aa* (Kasterpalu, Hennoste 2016).

Näites 2 on küsimus vormistatud väitlausega. Siin suhtlevad kursuseõed TÜ peahoone garderoobis. Nad on jäänud peale loengu lõppu natukeseks juttu puhuma, igaüks räägib oma uudiseid. P räägib peol käimisest ja oma soengust ja sellest, kuidas ta ungari keele loengusse sisse magas.

(2)

1. P: sisse=ja `u:h=ku=jube, `jälle ungari keel, täitsa (-) Ev- Eve `käis [eile=või.]

2. K: [Eve eile]

3. `õppis nagu `hull, ütles et=et=et [tema ei või `tulla] pittu.

4. P: [aga käis ungari keeles.]

5. (...)

6. K: > ma ei tea, eks ta `ikka käis, kui ta eile `õppis. <

7. P: mhmh (.) mis sul siin `on? (.) sihuke `triip nagu.

P küsib real 1 Eve kohta või-küsimuse. Real 2 ja 3 räägib K oma juttu, alustades küsimusele peale rääkides [*Eve eile*] `õppis nagu `hull, ütles et=et=et [tema ei või `tulla] pittu. Vastust saamata kordab P real 4 oma küsimust [*aga käis ungari keeles.*]. Ta kordab teises sõnastuses sama asja, mida real 1, kui moodustas Infosoovi *Ev- Eve `käis [eile=või.]* Sellele vastab K *ma ei tea, eks ta `ikka käis, kui ta eile `õppis.* Selle järel ütleb P *mhmh*, mis näitab, et ta sai vastuse, ja algatab seejärel uue teema.

Näites 3 on vä lause abil moodustatud küsimus. Siin vestlevad ema V, tütar R ja tütre sõber E. Tütre sõber ütleb, et varsti on kohv ka naha vahele joodud. Tütar küsib seepeale,

et miks nad seda nii palju siis joovad. Tütre sõber arvab, et mis muud ikka teha. (Read 1–4.)

(3)

1. E: =varsti on kohvi `ka naha vahele joodud.
2. (1.0)
3. R: *mis=te `jootes=sis nii palju. *
4. E: .lrrr ((luristab)) ähh (0.3) mis=sa muud `teed.
5. (0.5)
6. R: ma=i=tea.
7. (0.8)
8. (-): .nhhh
9. **V: noh (.) `proovisid Haigel toda `kohvi=võ.**
10. **R: ei `proovind?**
11. (0.8)
12. R: mul on `kohvist ja igasugusest kofe`iini sisaldavastest `asjadest nii `kõrini=et,
13. (.) et ku ma `mingi (.) `pool `ööd `joon `pepsit ja: ja=ja `õpin sis=on `ö[äk.]

Pärast pausi esitab ema real 9 Infosoovi V: *noh (.) `proovisid Haigel toda `kohvi=võ.* Sõna *toda* kasutamine näitab, et kõnealusest kohvist on juba varasemalt juttu olnud ja tütar peaks teadma, mida ema „tolle kohvi“ all silmas peab. Tütar vastabki *ei `proovind?* Ja lisab pärast pikka pausi 12.–13. real põhjenduse. (0.8) *mul on `kohvist ja igasugusest kofe`iini sisaldavastest `asjadest nii `kõrini=et, (.) et ku ma `mingi (.) `pool `ööd `joon `pepsit ja: ja=ja `õpin sis=on `ö[äk.]*

Näites 4 on *mis+ vä* lausega vormistatud küsimus. Näites suhtlevad üliõpilased. Räägitakse möödunud sünnipäevadest ja ballist. H räägib, kuidas Marta teeskles, et saab 20, K kommenteerib seepeale, et tal ei jäänud teised numbrid enam meelde, ainult 20, mille peale T naerab. (Read 1–7.)

(4)

1. H: sis=ühesõnaga (0.5) `Marta Haamer `teeskles et saab `kakkümend=ja
2. T: [hehe]

3. K: [mhmh]
4. H: mis=seal `ikka.
5. K: s=tal ei `jäänd `teised numbrid enam `rohkem meelde, (.) aint `kaksikümmend.
6. (...)
7. T: mhemhe
8. (2.5)
9. T: \$ `oi `jumal küll. \$
10. (2.5)
- 11. K: mis seal `ballil ka käisite siis=vä.**
- 12. T: käisime.**
13. K: no mis `see siis oli.
14. T: < `käisime `ballil, (0.5) `normaalne. > (.) `tähendab=e mitte nii `hea kui `kaks
15. aastat tagasi või aastat (.) `kolm aastat tagasi. (.) `igav selles suhtes. .h=AA
16. ja=sis (.) jah mis [(-)]

Pärast 2,5-sekundilist pausi esitab K real 11 küsimuse *mis seal `ballil ka käisite siis=vä*. Lause on moodustatud *mis*-küsisõna abil, aga on oma rollilt üldküsimus. Tegu on Infoooviga, mis väljendab lisaks kahtlust.

Näites 5 on ümbertehtud küsimus, milles algne kas-küsimus asendatakse vormiga sõnajärg+vä. Siin vestleb perekond – isa K, ema E, tütar M ja poeg A. Vestlusteemaks on ülikool ja isal tekib küsimus, kas tütar koolis ikka süüa ka saab.

(5)

- 1. K: ee=kas seal=e `kooli=juures (.) > `süüa ka ikka saad, < söökla `ka on**
- 2. teil=võ.**
3. (0.8)
- 4. M: on `küll.**
5. K: `kaugele [ei] pea `minema?=
[ü-]
6. M: [ü-]
7. M: =`ülikooli söökla on=ja (1.0) vahepeal käin `kodus söömas=ja > kuidis `kunagi. <

Isa K moodustab real 1–2 ümbertehtud küsimuse *ee=kas seal=e `kooli=juures (.) > `süüa ka ikka saad, < söökla `ka on teil=võ*. Ta alustab *kas*-küsimusega süüa saamise kohta ja viib selle lõpule, kuid teeb selle kohe ümber *võ*-vormis küsimuseks söökla kohta. Tütar M vastab real 4 isa viimasele küsimusele *on `küll*. Kuigi küsimuse sisu muutus veidi, on

tegu ikkagi sama küsimuse variandiga. Samas ei saa öelda, et isa episteemilise hoiaku väljendamine oleks küsimuse muutmisega muutunud.

Näites 6 on *kas+vä* lause, mis jääb infosoovi ja etteheite piirile. Näites vestlevad ema V, tütar R ja tütre sõber E. Ema ütleb tütrele, et too mõtleks, mida ta pähe paneb. Tütar vastab naljatledes, et ta paneb kapuutsi. Ema uurib seepeale, kust tütar selle saab, too vastab, et punase jope küljest. Ema ütleb, et selle eest peab tütar üüri maksma. Tütar küsib *miks=ä*, mis on infosoov, ja ema vastab põhjenduseks, et see on tema jope. (Read 1–10.)

(6)

1. R: [\$ miks=ma] midagi pean pähe panema, \$
2. (1.2)
3. R: ma panen selle:, (0.4) `kapuutsi.
4. (.)
5. V: hehe äh kust sa tole saad.
6. R: ((naer)) hehe \$ `punase `jope küljest. \$
7. V: sa pead `üüri maksma tole eest.
8. (.)
9. R: miks=ä.
10. V: (too=on)=minu `jope.
11. (1.0)
- 12. R: kas=sul oli=ta `vahepeäl `seljas=võe.=**
- 13. V: =ei `olnd.**
14. (.)
15. R: a=miks=ta kapist `väljas=on.
16. (.)
17. V: sa ei `pand kappi.
18. R: mina:=vä (0.5) panin `küll.
19. (.)
20. V: mqm
21. E: [es pane.]
22. R: [`panin] (0.5) `panin.
23. V: ei `pand.

Real 12 küsib tütar *kas=sul oli=ta `vahepeäl `seljas=võe.* Tegemist on Infosooviga. Ema vastab *=ei `olnd.* Järgnevas reas on näha, et tütar ei rahuldu selle vastusega, vaid uurib emalt edasi *a=miks=ta kapist `väljas=on.* Ema vastab sellele real 17, et sa ei pand kappi. Tütre küsimus näib kui infoküsimus, aga tegelikult on see etteheide ja väide, et kui jopet pole kantud, ei tohiks see kapist väljas olla. Tütar ja ema ei jõuagi ühisele arvamusele, vaid jäävad teema üle vaidlema (read 18–23). Ema ja tütre episteemilised suhted ei ole paigas, mõlemad arvavad, et on ise teadja ehk episteemiline autoriteet ja vestluskaaslane mitteteadja ehk episteemiliselt madalamal.

Parandusalgatus

Partneri parandusalgatus lähtub probleemist, mille partner on kõneleja jutust leidnud, kusjuures probleeme võib valmistada terve eelnev voor või mõni üksik koht kõneleja jutus. Kõneleja, kes probleemi põhjustas, teeb algatusküsimusele vastates paranduse. Partneri parandusalgatusi oli 8, neist lausena oli vormistatud 3 ja fraasina 5 küsimust. Partneri parandusalgatusi moodustati lauselõpulisel küsipartikli *vä* abil 6 korral, oli 1 *jah*-lõpuline küsimus. 1 parandusalgatus oli moodustatud väitlausungina. Analüüsitud vestluskatketes tehti parandusalgatusi mõistmisprobleemi lahendamiseks. Kordusalgatusi oli 3 ja tõlgendusettepanekuid 5.

Näites 7 on parandusalgatuseks *vä* fraas. Siin vestlevad üliõpilane K ja tema vanaema L. Parasjagu vesteldakse Urmas Otist. Vanaema L räägib, kuidas Urmas Ott oli mingis telesaates öelnud, et mingu Tartusse ja elagu seal, siis pole vaja sõita.

(7)

1. L: ja võiboll=ta sellepärast `oligi vihane kui ta `Viloosius kõnõtas=et (.) @

2. { TEEDE TEIL `SEÄÄDUSI. } (.) `MIS TE SEANSEID `NÕUKOGUDE=AJA

3. SEADUSI TEETE NAGU `POOLE=INNAGA `SÕIDATES. (.)

4. `MIS PÄRAST `POOLE HINNAGE. (.) MINGU `TARTUSE JA ELAGU `SÄÄL,

5. EI OLE `KEDAGI VAJA `SÕITA. @

6. K: ot=*tudengid vä*.

7. L: jah, vel=

8. K: =*OTT ÜTLES VÄ*.

9. L: *OTT JAH, URMAS OTT ESIS=OMA SUURE LÕUVAGA*.

10. K: A *OLGU MEHEKS*.

K-l tekib mõistmisprobleem, ta ei saa aru, kellest jutt käib, kes Tartusse elama minema peaks, ja ta algatab real 6 paranduse *ot=tudengid vä*, pakkudes nii välja võimaliku tõlgenduse ja oodates kinnitust, kas ta mõistis juttu õigesti. Partikkel *ot* on siinjuures tegevust peatav, selle abil alustatakse parandusküsimust, kuna eelöeldus on midagi segaseks jäänud ja selle kohta soovitakse lisainfot saada. Oma parandusalgatusele vastuseks saab ta real 7 kinnituse *jah*. Parandusalgatus on vormistatud fraasina partikliga *vä*.

Näites 8 on *vä* lause. Näites vestlevad vanaema V ja lapselaps A. Lapselaps keedab endale mannaputru ja ütleb real 1, et Kalju ei taha muidu süüa.

(8)

1. A: Kalju ei taha muidu (-) süüa.

2. (1.0)

3. V: ei taha=va.

4. A: ma teen aind omale.

5. (.)

6. V: misse.

7. A: ma teen aind omale putru.

8. V: mhmh?

9. (1.5)

10. V: tee omale ainult.

Real 3 teeb V kordusega parandusalgatuse *ei taha=va..* A vastab real 4 *ma teen aind omale*. Vanaema ilmselt ei kuule hästi lapselapse öeldut, sest ta teeb real 6 uue algatuse *misse*, mille lahendina A kordab real 7 oma vastust *ma teen aind omale putru*. Siin on

tegu ebatavalise algatusega, verbikordusega, kuna probleemiks on tegevus. Samas on vormistus analoogiline fraasi abil algatatud parandustega.

Näites 9 on *vä* lause. Näites vestlevad ema V, tütar R ja tütre sõber E. Jututeemaks on tütre sõbra venna *girlfriend* Marelle ja tema nime väänamine. Tütre sõber räägib, et täna tuleb Maru Ella, tütar ütleb seepeale, et mis Ellal viga on ja et tal on selline tunne, et ütlebki talle varsti Ella. Edasi ütleb tütar, et kõik räägivad Maru Ella ja et eile ta juba kaks korda ütles Ella. Seejärel tekib väike paus, ema jõuab öelda *nuga* ja tütar küsida *mis nuga*.

(9)

1. E: @ täna tuleb `Maru Ella. @

2. (0.5)

3. R: mis Ellal `viga on.

4. (1.0)

5. R: > `mina `mul=on `selline `tunne=t `mina `ütlengi talle varsti `Ella. <

6. (0.5)

7. E: \$ a sa `ütle jumala [eest. \$]

8. R: [kõik rää]givad Maru Ella. (.) noh (.) ja `väga `loogiline,

9. `maru on mingi `omadus `sõna ja `Ella on `nimi. (.) `eile=ma=säl juba kaks `korda ü[tlesin] Ella.

10. E: [nuga.]

11. (0.6)

12. R: * `mish nuga. *

13. (0.3)

14. E: Marellele `endale ütlesid Ella=või.=

15. R: =`ei, ei =`eile ma rääkisin lihtsalt, `Andrus ja `Undel rääkisin seal temast.

Seejärel võtab tütre sõber vooru üle, küsides real 14 *Marellele `endale ütlesid Ella=[või.]*

Tegemist on parandusalgatusega, mille kutsus esile mõistmisprobleem – E ei saa aru, kas

R ütles Marellele endale Ella või mitte. R vastab real 15 [*ei:*] *ei: ei `eile ma rääkisin lihtsalt, `Andrus ja `Undel rääkisid seal temast*. Tegemist on ebatavalise algatusega, milles on kasutatud vormistamiseks lauset. Selle põhjuseks on ilmselt asjaolu, et parandus algatatakse peale vahepealset juttu, milles kasutatakse sõna *nuga*, mis jääb arusaamatuks. Siin võib olla tegu sellega, et *nuga* on R kommentaar eelnevale jutule. Sellele viitab see, et järgneb parandusalgatus.

Näites 10 on *jah* fraas. Siin vestleb perekond – isa K, ema E, tütar M ja poeg A. Selles vestluskatkes osalevad isa K ja poeg A. Real 1 räägib A, et detsembriga või selle aastaga saab kursusetöö valmis ja diplomitöö jaoks tuleb veel väliandmeid juurde koguda ja tähtaeg ongi kunagi mai lõpus.

(10)

1. A: det`sembriga või `selle aastaga `valmiss (.) ja=siss (0.8) ee (.) `diplomitöö jaoks
2. tuleb veel (0.3) nagu väli`andmeid `juurde koguda (.) ((köhatab)) (.) mt=.hhhh
3. (0.4)
4. ja: na- (1.1) siis `diplomitöö `tähtaeg `ongi kunagi (0.2) mai `lõpus.
5. (1.0)
6. **K: >diplotöö `tähtaeg jah?<**
7. (.)
8. **A: * juuni `algul ***

Isal tekib mõistmisprobleem ja real 6 algatab ta kordamise abil paranduse, küsides *>diplotöö `tähtaeg jah?<*. A vastab real 8 ** juuni `algul **.

Näites 11 on parandusalgatuse vormiks väitlausung. Selles vestluskatkes arutavad sõbrad inglise keele eratundide eest makstava tasu üle. Kr annab teistele inglise keele tunde. Ke uurib real 1 ega Kr-ile pole liiga tehtud.

(11)

1. Ke: ega sulle `liiga ei ole tehtud?
2. (.)
3. **Kr: minule.**

4. Ke: mhmh

5. Kr: absoluutselt mitte. (.) kuidas `teie ennast \$ tunnete. \$

6. M: [ÕUDSELT.]

7. Kr: [(-) kõige] `olulisem see et ikka: noh (1.0) et=ikka `selgeks saaks asi.

8. Ke: mhmh

Kuna algatuses ei ole viidatud, kellele see on suunatud, siis algatab Kr real 3 väitvormis fraasi *minule* abil paranduse. Algatus näitab, et ta pole kindel, kellele oli küsimus suunatud. Ke kinnitab seda real 4, öeldes *mhmh*. Selle järel vastab real 5 Kr probleemi tekitanud küsimusele *absoluutselt mitte*. Ja küsib kohe samas, kuidas teised end tunnevad, ega neile pole liiga tehtud, lõpetades sellega parandusjärjendi.

Kinnituse soov

Kinnituse soove oli analüüsitud materjalis 9, lausena oli neist vormistatud 7 küsimust, fraasina 2 küsimust. Küsipartiklit *vä* kasutati 6 korral, 1 küsimus moodustati küsisõna *mis* + *vä* abil, lisaks leidis 1 sõnajärg ja 1 jutustav küsimus keelendiga *et*.

Näites 12 on vormistajaks sõnajärg, Siin suhtlevad üliõpilased. Vaadatakse koos pilte ja kommenteeritakse. Real 1 arvab L, et nangun ei tunne kedagi.

(12)

1. L: (nagu`nii) ei tunne kedagi.=
2. S: =`mind ei `tunne `ära.
3. K: kesse `ära on tapetud siin.
4. S: see ei `ole ära tapetud, ta `magab.
5. K: hmhehe
6. **L: on see `Polli.**
7. (1.0)
8. **K: mmm**

Real 6 esitab L kinnituse soovi *on see`Polli*. L-i esitatud küsimuses on tõstetud rõhu ja sõnajärgjega fookusesse versioon, et pildil on Polli. K kinnitab pärast pausi pakutud variandi õigsust partikliga *mmm* real 8.

Näites 13 on *vä* lause. Näite puhul on tegu perevestlusega. Ema uurib lastelt, millal nad Tartusse lähevad. Saanud teada, et lapsed lähevad Tartusse samal õhtul, tekib emal uus küsimus, millega lapsed sinna lähevad. (Read 1–5.)

(13)

1. E: lapsed`millal te siis`Tartusse lähete, kas täna`õhtul või homme`homikul?
2. (.)
3. M: täna`õhtu ikka.
4. (1.2)
5. K: > a= millega te`lähäte. <
6. (1.0)
7. **M: `autuga vist. > Arvet`autuga lähme=vä. <**
8. (1.5)
9. **A: j(h)ah**
10. (1.2)
11. M: mis`kell me`lähme sis.
12. (0.5)
13. `kuue=ajal.

Real 7 vastab tütar M ebakindlalt *`autuga vist*. Ja esitab siis samas vooru omakorda küsimuse vennale > *Arvet`autuga lähme=vä. <* Vend Arvet on kas teadja või otsustaja. M-i küsimuses on olemas ebakindel versioon, et minnakse autoga Tartusse. Vend kinnitab seda, öeldes *j(h)ah*.

Näites 14 on keelendiga *et* algav väitlause. Perekond (ema E, isa K ja poeg P) räägib poja diplomitöö kirjutamisest. Real 1 küsib ema E, millal poeg A peab lõplikult tööga valmis saama. Poeg vastab pärast 1,5-sekundilist pausi, et sellest tuleb diplomitöö ka ja tähtaeg on kunagi kevadel.

(14)

1. E: [a `millal]=sa öövvv (0.4) `lõplikult `valmis pead selle tööga (.) `saama
2. (1.5)
3. A: noh `seal=nagu: ` sellest tuleb nagu: `diplomitöö `ka=ja=siss=ee (1.0)
4. ta: (.) `tähtaeg on noh nagu `kevadel kunagi=või
5. (2.0)
6. **K: et selle `kursuse` töö `laiendatki nagu `diplomitööks.**
7. **A: jaa**
8. (0.5)
9. K: no to=on `ea jah, siiss on `juba=nagu juba tollega=olet `tegelend.

Real 6 küsib isa K *et selle `kursuse` töö `laiendatki nagu `diplomitööks*. Sõna *et* viitab järeldusele, mille isa on poja jutu põhjal teinud. (Keevallik 2000: 352) Real 7 kinnitab poeg A *jaa* abil, et isa järeldus on õige.

Näites 15 on *mis+vä* lause. Selles näites vestlevad üliõpilastest sõbrannad. Vaadatakse koos fotosid, kogu jutt on naljatlevas toonis.

(15)

1. K: [mõnus `kleit mulle `meeldib see.]
2. L: [mina] tegin?
3. (.)
4. S: Lonni `tegi jah.=
5. **K: =kule mis need on `mereröövlid siin=vä.=**
6. **S: = < `õige. >**
7. L: \$ hm-mm \$
8. K: ((loeb)) @ Ameerika: @ (0.5) kes need `on siin siis kõik.
9. L: (nagu`nii) ei tunne kedagi.=

Real 5 esitab K küsimuse *=kule mis need on `mereröövlid siin=vä.=*. Küsimust alustab ta sõnaga *kule*, mis „alustab vestluses uusi tegevusfraase, mis eeldavad kõnelejate mõnevõrra pikemat tähelepanu“ (Keevallik 2005: 544). Siin alustab see uut teemat. *Mis + vä* moodustab ühtse küsimuse, milles *mis* lisab kahtlust pakutava versiooni õigsuse kohta. S kinnitab seda vastusega *õige*.

Näites 16 on *vä* fraasiga moodustatud kinnituse soov. Vestlevad üliõpilastest sõbrannad, kes vaatavad vanu pilte koosviibimistest ja kommenteerivad, mis pildil on. S küsib, kus

tema pildil on, mille peale K küsib, kas ta on üks nendest siin. Seepeale küsib S kas K siis ära ei tunne. (Read 1–4.)

(16)

1. S: a=kus `mina olen?
2. K: sa oled üks `nendest sin=vä.
3. ((naer))
4. S: sa `ära ei tunne siis=väi.
5. **K: \$ `see siis=vä. \$**
6. **L: [\$ jaa? \$]**
7. S: [\$ õige küll? \$]
8. (...)
9. K: ega ma siis `nii loll `ka ei ole:.

S küsimus on tegelikult hinnang K küsimusele ja osutab, et K peaks tundma S pildil ära. Sellele järgnevalt esitab K real 5 kinnituse soovi \$ `see siis=vä. \$ See viitab siin pildil olevale isikule, kellele ta ilmselt osutab. L ja S kinnitavad pakutud isikut ning K reageerib sellele kommentaariga *ega ma siis `nii loll `ka ei ole:.* .

Näites 17 on *vä* lause, mis liigub parandusalgatuse ja kinnituse soovi piiril. Näites vestlevad üliõpilane K ja tema vanaema L. Vanaema on vaadanud telerist saadet „Talviku tund“, kus Urmas Ott oli soovitanud tudengitel Tartusse jääda ja mitte edasi-tagasi sõita ja oli vihane, sest oli Tartus politseile vahele jäänud. Vanaema räägib, et Vilosius oli öelnud saates, et tudengid tahavad ikka kodus ka käia ja pesu vahetada, aga Urmas Ott oli ikka Tartu peale hirmus vihane olnud. (Read 1–9.)

(17)

1. L: ja=ja sis `see sii `Viloosius ütles=et (.) @ no nad tahava ikka `kodus ka
2. käia ja `pesu vahetada=ja. @
3. K: [hehe]
4. L: [hehe]
5. K: {-}
6. L: jah.
7. (0.8)
8. L: a `Tartu peale oli `irmus vihane [`jah.]

9. K: [mh]
10. (0.8)
11. K: mis {sai} et kui `tema nüüd (.) politseile `vahele jääb selles on tudengid
12. `süüdi vä.
13. L: mhmh
14. K: väga ea `loogika iseenesest onul.

Pärast 0,8-sekundilist pausi küsib K real 11–12 *mis {sai} et kui `tema nüüd (.) politseile `vahele jääb selles on tudengid `süüdi vä*. Ta teeb kuuldust omad järeldused ja esitab need, oodates vanaemalt kinnitust. Antud juhul *et* võtab kokku jutu, tehes sellest omakorda järeldused (Keevallik 2000: 352). Samas on selles küsimuses ka oma seisukoha väljendamine, seda kinnitab ka K reaktsioon real 14, kus ta ütleb *väga ea `loogika iseenesest onul*, väljendades nii oma halvaksapanu Urmas Oti suhtumisse.

Hinnang

1 fraasina moodustatud küsimus oli Hinnang. Näites 18 suhtlevad naisüliõpilased L, K ja S. Nad vaatavad fotosid ja kommenteerivad neid. K ütleb, et ühel pildil on L (rida 1).

(18)

1. K: see oled ka `sina, sellest ma saan `aru.
2. (.)
3. L: õudselt lühikesed `juuksed eks.
4. (.)
5. K: ta=n nagu jah kuidagi \$ `lühikesed=vä. \$
6. ((naer))
7. S: `näed näed see on see`sama mees, kes on selle `kassetiümbrise peal.
8. (0.5) ((küünitab kassetiümbrist võtma))
9. S: @ vaata. @ (.) see`sama.

Selle peale L küsib real 3 *õudselt lühikesed `juuksed eks*. Küsimus on moodustatud küsijätku *eks* abil. Kõneleja L esitab selle väitega hinnangu, millega ootab vestluspartnerilt nõustumist. K nõustubki, öeldes real 5 vastuseks *ta=n nagu jah kuidagi \$ `lühikesed=vä. \$* Vastus on antud juhul huvitav, sest see algab ebakindla kinnitusega,

kuid poole lause pealt hakkab K kõnelema naerva häälega ja vormistab lõpuks vä-küsimuse.

Pööratud polaarsusega küsimus

Pööratud polaarsusega küsilauseid väljendavad korraga küsimust ja väidet. Need väljendavad sõnastatule vastupidist seisukohta, näiteks jaatavas vormis küsimus *Keda see huvitab?* väljendab tegelikult vastupidist, eitava polaarsusega väidet, et 'See ei huvita kedagi'. Retoorilise küsimuse eesmärgiks pole saada infot, vaid väljendada väidet, seisukohta, etteheidet, keeldu või käsku. (Laanesoo 2012: 499)

Pööratud polaarsusega küsimusi oli 6, kõik vormistatud lausena. Vormimoodustusvahenditest esines 3 lauselõpulist küsipartiklit *vä*, 2 korral *mis+vä*, 1 küsisõna *kas* abil moodustatud küsimus. Küsimusele ei reageerita ainult ühel korral, ülejäänud kordadel saab vestluspartnerilt reaktsiooni vastu.

Näites 19 on *vä* lause. Näites vestlevad sõbrad, jututeemaks on tee.

(19)

1. E: =oopis teine `maitse=on, `mis=sa `seletad.
2. (1.0)
3. R: vaevalt.
4. (0.8)
5. E: ei `tjia sina ka midagi,
6. R: \$ no ma ikka tean `küll. \$
7. (1.0)
8. E: oled=sa seda `musta `joond üldse=vä.
9. R: @ m(h)mudugi ole:n. @
10. (.)
11. E: kuna.
12. R: \$ `Haagel oligi üks `pakk te[da]. \$
13. 12. E: * [ah] õige jah. *

E küsib real 8, kas R on ühte musta teed joonud. Sõna *üldse* näitab, et küsija seab kahtluse alla partneri info. Küsimuse sisuks on väide 'Ma ei usu, et sa oled seda musta teed joonud.' R vastab, et muidugi on, osutades *muidugi* abil, et küsimus polnud mõttekas. R reageerib real 11 *kuna*-küsimusega, osutades, et ta ei usu partneri väidet. R reageerib

sellega, et nimetab koha (*Haagel*), kus ta seda teed proovis. Sellele reageerib E [*ah õi*]ge jah, mis näitab, et ta on vastusega rahul.

oled=sa seda `musta `joond üldse=vä on inversioon (finitverb satub lause algusesse). See pole puhas infoküsimus, sest E ei küsi niivõrd infot R-i teejoomise kohta, vaid väljendab oma küsimusega kahtlust selle kohta, kas R üldse on seda teed kunagi joonud.

Näites 20 on *kas* lause. Näites suhtlevad üliõpilased, kes on jäänud pärast loengut TÜ peahoones juttu ajama. Räägitakse oma uudistest. Real 1 räägib A, et ta vaatas enne ülikooli ees, et kellele see Jaak nii sõbralikult viipab.

(20)

1. A: [jajaa] (.) aa, `mina vaatasin enne ülikooli ees=et, kellele
2. (.)
3. kellele=se=`Jaak nii `viipab onju, nii `sõbralikult=et ma olin
4. (.)
5. ma olin ka nii `kaugel, [s=`lähedal]
6. M: (-)
7. A: vaatsin `issand jumal `mis [see on, (---) vaatasin]=et
8. M: [issand kas see tõesti olen mina (-)]
9. A: `kesse on seal, `väike tüdruk `lontis sukapükstega villaste sukapükstega,
10. vaatasin et \$ Jaak viipas `Lonnile. \$ heh heh
11. M: väike tüdruk `lontis [sukapükstega.]

Real 8 reageerib M sellele emotsionaalse pööratud polaarsusega küsilausega [*issand kas see tõesti olen mina (-)*]. Pööratud polaarsusega küsilause võiks teisiti sõnastatuna tähendada *See ei ole ometi ju mina*. A ei reageeri sellele, vaid jätkab oma juttu. Antud juhul saab öelda, et A on episteemiliselt teadja või enam teadja positsioonis.

Näites 21 on *mis+vä* lause. Näites räägib tudeng K vanaemale, et ta peab iga kuu esitama maja komandandile tõendi selle kohta, et tema ülikoolist stippi ei saa. Ametnikul oli tekkinud probleem detsembrikuu tõendi väljastamisega ja K sõnul oli too ärritusest räuskama hakanud. K ütleb real 15 *`tädi on ka nigu mingi `haige kuju*, väljendades nii oma seisukohta ja hinnangut.

(21)

1. K: ja: ja nüüd (.) nüüd on (.) ülikolis > no tänä oli väga ea pull. < (.) eile=noh meil on õutselt
2. tore komandant tegelt majas.
3. L: jah
4. K: ja=noh ta=on õutsalt tore inimene ja ma san taga väga ästi läbi ja eile ütleb sis=et (.) et
5. minge ja tooge noh tõend stipi > iga kuu vaja tõendit et stippi ei saa. < ja=sis (.) tooge
6. tõend et te novembris ei saa > noh okei novembri oma toon < (.) ja tooge ka selle et
7. detsembris ei saa. (.) a detsember ei ole veel lõppend. (.) ja se=on kohutav tädi seal. kes: neid
8. tõendeid annab. (0.4) { no=see=on } no siuke paras kuju=et (.) ja=siis oligi nimodi=et (.) >
9. lähen mina tänä sinna ja=see annab mulle novembri ära ma ütlen=et detsembrist on ka vaja. <
10. (.) ja sis ta pistab mudugi räuskama. j=sis ütleb Eeva ka veel ütleb=et vaja oleks ikka=ja (.) kus
11. siis pistab räuskama sis akkab elistama igale poole ja lõpuks ikka ei anna. sis ma käisin
12. dekanaadist sain kätte. (.) õudne jama t=ikka.
13. (0.4)
14. L: [nu on jah.]
15. K: [mina ei tea.] tädi on ka nigu mingi haige kuju, > **mis ta arvab et ma akkan nüüd (.)**
16. **jõulu laupäeval stippi saama kui ma s- terve semestri saand ei ole [vä . <]**
17. L: [jah] jah
18. (0.4)
19. K: stippi makstakse ikka st- semestri kaupa mitte noh
20. L: mhmh
21. (0.4)
22. K: mitte selle: (.) kuu kaupa.

Selle järel jätkab K voo, tema kõnetempo muutub kiiremaks, mis viitab, et tema on samuti ärritunud > *mis ta arvab et ma akkan nüüd (.) jõulu laupäeval stippi saama kui ma s- terve semestri saand ei ole [vä . <]* (read 15–16). Kõnelause on vormistatud *mis+vä* abil, see väljendab tugevalt pahameelt, tegelikkuses aga sisult on see lause kas-küsimus (*kas ta arvab, et ma hakkan nüüd jõululaupäeval stippi saama, kui ma terve semestri saanud ei ole*). Tegemist on pööratud polaarsusega küsilausega, poole kuu pealt ei saa stipendiumi saama hakata. L vastus [jah] jah 17. real väljendab kõnelejaga nõustumist, ka tema arvates on ametnik käitunud halvasti.

Pomin

Pomin ei oota vestluspartnerilt vastust. Materjalis oli 1 pomin, mis oli vormistatud *kas* lausena.

Näites 22 kutsub M sõbranna Kristat (Kr) enda juurde istuma.

(22)

1. Kr: ot=aga jah. (.) ja=eriti kõik need `harjutused, mis me teinud oleme.
2. Ke: mhmh. artiklid `eriti. (.) siss=see (.) [ja] ((taustaks tooli nagin))
3. Kr: [mi]nu lemmik` töö.
4. ... *lõik vahelt ära*
5. M: ma võin `seljaga olla, sa Krista tule istu `siia=ja,=
6. **Kr: =oota `kohe ma [panen oma asjad] kokku. (.) oota `sai=nüd,**
7. M: [sellepärast et]
8. **Kr: ma `mõtlen=nüd, kas `sai kõik, aa (.) ja=sis (.)** vaata veel üle `need Kertu, (.) mis me
9. oleme teinud.
10. (0.5)
11. Kr: need (1.5) need e kuidas `ei või `jaa asemel öelda eks ole vaata mis seal oli (.) see dialoog.

Krista reageerib sellele real 6 palvega *oota `kohe ma [panen oma asjad] kokku*. Selle järel on pisike paus ja Krista räägib real 6 ja 8 *oota `sai=nüd, ma `mõtlen=nüd, kas `sai kõik, aa (.)*. Krista esitab need küsimused endale, mitte ei oota sõbrannalt vastust. Tal on vaja mõtteperioodi, enne kui oma teemaga jätkab, kuna vahepeal on tegu teiste teemadega ja ilmselt Kr peab mõtlema/meenutama, kui kaugele ta jõudis. Seejärel pöördub ta tagasi varasema teema juurde, millest ta Kertuga (Ke) rääkis.

Pomin meenutab eneseparandust, teised ei saa aga infot anda, sest Pomina esitaja on epistemiline autoriteet, ta võtab endale aega meenutamiseks ja vastamiseks. Siit näitest on ka näha, et kõneleja pöördub tagasi teema juurde, mille jätkamiseks / millele vastamiseks ta Pomina abil endale aega võitis.

Ettepanek/pakkumine/soov (EPS)

Analüüsitud materjalis oli 3 ettepanekut, kõik vormistatud lausena. Lauselõpulist küsipartiklit *vä* kasutati 1 korral, 1 ettepanek moodustati küsisõna *kas* abil, 1 *kas+vä* abil.

Näites 23 on *kas+vä* lause. Siin vestluskatkes Uno ja Aire vaatavad Eve ja Allari Hispaania reisi pilte.

(23)

1. U: =ei=no `mulle ikka istub [see]
2. A: [oota=aga] `Eve kas sa `tantsid meile ka siis niimodi.
3. `flamenkot=vä.
4. `tuleb enam-vähem.
5. (0.8)
6. A: `käisid seal ju `just.
7. U: (---)
8. A: silma ees (-)
9. U: okei enam keegi ei `tantsi, tantsib `küll.
10. El: ee `naelad peavad olema: kinga `tallas.
11. Ka: `stepi kingad.
12. U: [JAA]
13. A: [hea küll] ÄRA ära `tee. (.) need laskutavad seal `ise, aga sa `näita
14. nii enam-`vähem.
15. Al: mis sa ilma [Ilma (.) asjata] `käisid.
16. El: [ei ma ei `oska.]

A küsib real 2–4 Evelt, [oota=aga] `Eve kas sa `tantsid meile ka siis niimodi. `flamenkot=vä. `tuleb enam-vähem. Tegemist on ettepanekuga, eesmärgiks partneri füüsilise tegevuse esile kutsumine. El vastab, et naelad peavad olema kingatallas, otsides justkui vabandust/põhjendust, miks ta ei saa neile tantsida (rida 10). Hiljem toob ta välja tõelise põhjuse, miks ta ettepanekuga nõustuda ei soovi [ei ma ei `oska.] (rida 16). Küsija saab soovile negatiivse vastuse, tema ettepanek lükatakse tagasi.

Näites 24 on *kas* lause. Siin vestlevad poeg T ja ema L. L räägib, et Valgesoo külas elab üks imelik mees, kes käib pidevalt inimesi tülitamas, tüütamas ja on tihtipeale purjus.

Jutustab ühest korrast, kus too mees oli tema isa juurde tulnud jutuga, et teda koju viidaks, kuna tal palju igasugust kraami ja rattaga minna ei saa (read 1–16).

(24)

1. L: no et üks selline (.) vana `mees elab seal (.) `Valgesu külas. (1.0)
2. ja `too on selline `huvitav. (1.0) ükspäev `issi ütles `niimoodi=et tuleb `tema juurde,
3. ütleb=et (0.8) \$ `kule `Sulev, (.) `vii minno õige `kodo. \$ (0.8)
4. tema käib alati `rattaga. `jalgrattaga. (0.8) jaa=ja (.) `issi ütles `ah sa oled isegi
5. jalgrattaga=et mida sa siis tahad et ma `koju viin sind.
6. (0.8) tema ütleb=et (0.5) @ `ei mul om sääl (0.8) egasugust `kraami=ja (.) `viik=koju.
7. @ (1.0) issi läheb siis `välja=et noh kus sul too `kraam=sis=on. (0.5) `tal on üks suur
8. lehma`pea seotud sinna? (.) jalgratta `pakiraami külge? (.) ja mingid `jalad=ja
9. `kondid=ja mis seal `veel on? (.) tahab seda ratast siis tõsta mulle auto`kasti ütleb issi
10. (.) ja=ja sellega siis et ma `viiksin teda sinna `koju. (.) mina mõtlesin=et < `e:i, > (.)
11. arvab issi, (.) ei `mina `küll sinuga `jäntima ei `hakka. (.) tema on `ilmast ilma `purjus
12. `kah=ja siis on maru `ropu suuvärgiga=ja. (0.5) mina ütlesin ei minul `aega küll ei ole,
13. mina `küll sind koju ei `vii. (3.0) ((lindistuse katkestus))
14. aga `Põlva pääl `kah tihti`peale kõnnib=ja (.) sis `hõikab=sääl (.) `inimesi=ja, (0.5)
15. naistele hõikab tere `pruut=ja, (.) ta on nii `tüütu n inimene et toda ei taha üldse
16. `nähagi. (1.8) eks neid `tüütuid inimesi ole `teisigi.
17. T: \$ mhhh \$
18. L: a ei tea kas me `räägimegi rohkem sellest ta on nii `imelik mees.
19. (.) seal Põlvas `üldse on selliseid imelikke `mehi. (0.5) see (.) `teine Veljo `kah
20. ja Veljod `trehvavadki sellised [`imelikud] olema.
21. T: **[\$ mhmh \$]**

Reas 18 ütleb L *a ei tea kas me räägimegi rohkem sellest ta on nii imelik mees*. See on ettepanek Põlva mehest enam mitte rääkida ja järgnev on põhjendus, miks mitte rääkida. L jätkab jutustades, et seal Põlvas on üldse imelikke mehi, see teine Veljo ka imelik ning tema arust Veljod kipuvadki imelikud olema, andes sellega oma selge negatiivse hinnangu Põlva ja Veljo-nimeliste meeste kohta. Poeg T nõustub, öeldes real 21 [*\$ mhmh \$*]. See võib olla nii nõustumine ema ettepanekuga sellest teemast enam mitte rääkida kui ka nõustumine ema negatiivse hinnanguga Põlvas elavate Veljo-nimeliste meeste kohta.

Näites 25 on *vä* lause. Näites vestlevad ema (L) ja poeg (T).

(25)

1. T: mhemhe \$ kule sul need `kopad lähvad päris `sügavale sinna. \$ he[he] mhemhe
2. L: [Tann (1.8) Tann]
3. (2.5)
4. **L: ah lähme `magama ära=vä.**
5. T: mida sa `loed siin magades. **POOL ÜHEKSA**
6. L: `on jah.
7. (2.0)
8. L: no mis siis, @ hommikul vara `üles tulla. @ ((haigutades))
9. **T: hehe=ei (.) nii=`v:ara.**
10. (3.5)
11. T: ma küsisin mida sa `loed siin magades.

Real 2 pöördub ema Tanni poole [*Tann (1.8) Tann*] ja real 4 ütleb *ah lähme `magama ära=vä*. Tegemist on küsimuse vormis ettepanekuga. Vormimoodustusvahendiks on lause. Poeg T reageerib järgmisel, 5. real küsimusega *mida sa `loed siin magades. POOL ÜHEKSA*. Suurtähed näitavad, et poeg on häält kõvendanud. *POOL ÜHEKSA* on sisuliselt vastuvaidlemine ja imestus, seda kinnitavad ka järgnevad read. Ema L vastab real 6 ja 8 *`on jah. (2.0) no mis siis, @ hommikul vara `üles tulla. @ ((haigutades))*, seega ta tõlgendas poja reaktsiooni vastuvaidlemise või imestamisena, sest ta asub oma ettepanekut põhjendama. Poeg vastabki real 9 *hehe=ei (.) nii=`v:ara*, mis näitab, et tema jaoks L vastus ei olnud piisavalt argumenteeritud, ema põhjendamisele vaatamata jäi ta endale kindlaks, et on liiga vara *magama* minna. Sisuliselt toimib poja vastus taas vastuvaidlemisena, olles eitav vastus ettepanekule. 3,5 sekundi järel läheb poeg taas uuele teemale üle, pärides emalt, mida ta seal magades loeb. Seega on tema jaoks *magama* mineku teema lõpetatud ja ka ema ei võta seda enam jutuks.

5. Tulemused

Käesolevas peatükis võetakse kokku analüüsi tulemused ning võrreldakse neid Tiit Hennoste, Andriela Rääbise ja Kirsi Laanesoo uurimusega küsimustest eestikeelses suulises infodialoogis (Hennoste jt 2013: 19–26).

Kõige rohkem oli analüüsitud materjali hulgas Infosoove – 44 küsimuse hulgas 16. Kinnituse soove 9, Partneri parandusalgatusi 8, Pööratud polaarsusega küsimusi oli 6, Ettepanekuid 3, lisaks 1 Pomin ja 1 Hinnang. Suulise infodialoogi üldküsimusi oli järgmiselt: Infosoove 113, Kinnituse soove 65, Partneri parandusalgatusi 171, Pööratud polaarsusega küsimused ja Pominad on arvatud rühma Muu, seetõttu ei saa ma siin numbreid välja tuua, EPSe oli 66, Hinnang puudus näidetes, aga oli 85 Vastuse tingimuste täpsustamist, mis bakalaureusetöös analüüsitud küsimuste hulgas polnud.

Analüüsi tulemused näitavad, et suurem osa küsimustest ei täida küsija eesmärki oma infolünka täita, mis on infosoovi rolliks. Küsimuste hulgas oli kokku 18 parandusalgatust, kinnituse soovi ja hinnangut, mis ootavad partnerilt pakutud variandiga nõustumist. Selle kõrval oli palju pööratud polaarsusega küsimusi. Sellistele küsimusele vastates lisatakse vestlusesse ironiat või huumorit ja selliseid näiteid oli materjali hulgas mitu.

Analüüsitud 44 küsimusest 36 olid laused ja 8 fraasid. Ka suulise infodialoogi uurimuses oli üldküsimuste hulgas rohkem lauseid (358) kui fraase (173). (Hennoste jt 2013: 21).

Vormivahenditest kasutati kõige rohkem lauselõpulist küsipartiklit *vä*, mida oli 22. Ka institutsionaalses suulises suhtluses esineb küsipartikkel *või* sagedasti (Hennoste jt 2013: 21). Seda saab siduda suulise keelega üldiselt. Küsisõna *kas* abil moodustati 8 küsimust. *Kas+vä* abil moodustati 3 küsimust, *mis+vä* abil 4 küsimust, oli 2 väitlauset, 1 jutustav küsimus keelendiga *et*, 1 *jah*-lõpuline küsimus, 1 küsijätk *eks*, 1 sõnajärg ning 1 *kas>sõnajärg+vä*. Suulise infodialoogi uurimus näitas, et *kas*, mida peetakse üldküsimuse vormistajaks, moodustas vaid neljandiku üldküsimustest (Hennoste jt 2013: 21). Käesolevas bakalaureusetöös tehtud analüüs näitas, et argivestluses oli küsisõna *kas* abil moodustatud küsimusi veel vähem, *ca* 15%.

Infosoove oli analüüsitud materjalis 16. See on 36% analüüsitud materjalist. Infosoove moodustati küsisõna *kas* abil 5 korral, lauselõpulist küsipartiklit *vä* kasutati 6 korral, vormimoodustusvahendit *kas+vä* esines 2 korral, oli 1 *mis+vä*. Väitlausega oli moodustatud 1 küsimus. Oli üks *kas>sõnajärg+vä* abil moodustatud küsimus. Kõik küsimused olid vormistatud lausena. Ka suulise infodialoogi uurimuse tulemused näitavad, et Infosoov seostub lausega, seal oli 531 üldküsimuse seas 113 infosoovi, see

teeb 21%, neist 108 moodustatud lausega (Hennoste jt 2013: 21). Seega 96% infosoovidest olid laused. Vormimoodustusvahenditest oli lausete puhul kõige rohkem kasutatud küsisõna *kas*, mida oli 58. Järgnes 14 *kas+või*, 12 väitlausungi, 10 sõnajärje, 9 muu küsisõna ja 5 *või* abil moodustatud lauset. (Hennoste jt 2013: 21)

Partneri parandusalgatusi oli 8. Partneri parandusalgatusi moodustati küsipartikli *vä* abil 6 korral, oli 1 *jah*-lõpuline küsimus. 1 parandusalgatus oli moodustatud väitlausungina. Kordusalgatusi oli 3 ja tõlgendusettepanekuid 5. Lausena oli vormistatud 3 ja fraasina 5 küsimust, seega fraasiga moodustati rohkem parandusi. Infodialoogi tulemused näitasid, et seal leidis parandusalgatusi 171 näidet, fraasid on ka seal Paranduste moodustamise vahend, oli 119 fraasi ja 52 lauset (Hennoste jt 2013: 19, 21). Vormimoodustusvahenditest oli kõige enam väitlausungeid (102), järgnes *jah*-lõpuline küsimus (42) ja küsipartikkel *või*, mida oli 13 (Hennoste jt 2013:21).

Kinnituse soove oli analüüsitud materjalis 9. Küsipartiklit *vä* kasutati 6 korral, 1 küsimus moodustati küsisõna *mis+vä* abil, lisaks leidis 1 sõnajärg ja 1 jutustav küsimus keelendiga *et*. Lausena oli vormistatud 7 küsimust, fraasina 2 küsimust. Seega Kinnituse soov esitati lausega 78% juhtudel. Infodialoogi analüüsi tulemused näitasid, et Kinnituse soove oli 65, neid esitatakse lausega 85% juhtudel. Küsipartiklit *või* oli kasutatud 13 korral, sõnajärg infodialoogi uurimuses puudus.(Hennoste jt 2013: 21, 26).

1 fraasina küsijätku *eks* abil moodustatud küsimus oli Hinnang. Suulise infodialoogi uurimuses Hinnang puudus.

Ettepanekuid oli 3. Lauselõpulist küsipartiklit *vä* kasutati 1 korral, 1 ettepanek moodustati küsisõna *kas* abil, 1 *kas+vä* abil. Kõik ettepanekud olid vormistatud lausena. Infodialoogides oli üldküsimuste seas EPSe 66, neist oli fraasiga moodustatud ainult 1 üldküsimus, ülejäänud olid moodustatud lausega. Kõige rohkem kasutati küsipartiklit *kas*, seda 36 korral, *kas+või* abil oli moodustatud 1 lause, *või* abil 4 lauset ja muid vormimoodustusvahendeid, mida käesolevas töös ei olnud. (Hennoste jt 2013: 21)

Pööratud polaarsusega küsimusi oli 6, kõik vormistatud lausena. Vormimoodustusvahenditest esines 3 lauselõpulist küsipartiklit *vä*, 2 korral *mis+vä*, 1

küsisõna *kas* abil moodustatud küsimus. Infodialoogides olid Retoorilised küsimused arvatud rühma Muu, seega ei saa siin võrdlust välja tuua.

Materjalis oli 1 pomin, see oli vormistatud lausena. Suulise infodialoogi uurimuses läks Pomin rühma Muu, seega ei saa siin numbreid võrdluseks välja tuua.

Üldiselt, kui võrrelda argidialooge ja infodialooge, saab järeldada, et argidialoogides on rohkem Retoorilisi küsimusi (Pööratud polaarsusega küsimusi) kui infodialoogides, millega antakse hinnanguid ja lisatakse vestlusesse ironiat või huumorit. Arginäidete hulgas puudus VTT. Infodialoogides moodustasid Infosoovid vaid 21% üldküsimustest (Hennoste jt 2013: 21). Töös analüüsitud argidialoogidest moodustasid Infosoovid 36%. Infodialoogide suurima üldküsimuste rühma annab Partneri parandusalgatus (171 ehk 32%) (Hennoste jt 2013: 21). Käesolevas bakalaureusetöös oli Partneri parandusalgatusi 8 ehk 18% küsimustest.

Suhtlustegevuste puhul võib välja tuua ka vormivahendite kasutamise mustri. Nii argidialoogide kui infodialoogide puhul kehtib see, et erinevad suhtlustegevused eelistavad lauseid või fraase. Infosoov, EPS ja Kinnituse soov seostub pea alati lausega ja Partneri parandusalgatused fraasiga. Parandusküsimused esitatakse eelnevas voorus räägitu kohta, see tähendab, et parandused on seotud eelmise vooruga, seega on igati loogiline, et parandusi vormistatakse fraasi abil, mitte ei pea moodustama pikka lauset. Infodialoogide üldküsimuste suurim vormimoodustusvahend on väitlausung (169 ehk 32%), käesoleva bakalaureusetöö argidialoogides oli 44 küsimusest ainult 2 väitlauset (5%), suurima rühma moodustas küsipartikkel *vä* (22 ehk 50%).

Bakalaureusetöö tulemuste põhjal saab öelda, et üldküsimuste eesmärk argisuhtluses pole ainult infot hankida, küsimustega tehakse palju erinevaid suhtlustegevusi: antakse hinnanguid, otsitakse kinnitusi, tehakse parandusi. Sealjuures lauselõpuline *vä* esineb analüüsitud argidialoogides traditsiooniliselt üldküsimuse vormistajaks peetud *kas* asemel enam.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöö eesmärk oli kirjeldada üldküsimuste vormimoodustusvahendeid, küsimuste abil tehtavaid suhtlustegevusi ja nende omavahelisi seoseid ning võrrelda neid infodialoogide analüüsis saadud tulemustega.

Töös anti ülevaade küsimuste analüüsi jaoks olulistest vestlusanalüüsi mõistetest: tutvustati naabruspaari ja parandusmehhanismi, mille abil lahendatakse vestluses ette tulevaid probleeme, kirjeldati üldküsilause tüpoloogiat. Võrreldi suulise ja kirjaliku keele küsilauseid ja anti ülevaade suhtlustegevustest.

Töö uurimismaterjal saadi Tartu ülikooli suulise eesti keele korpusest. Uurimismaterjaliks võeti juhuslikult 12 vestlust, analüüsiti 44 töö kriteeriumidele vastavat üldküsimust.

Üldküsimused liigitati suhtlustegevuste alusel: info soov, parandusalgatus, kinnituse soov, hinnang, pööratud polaarsusega küsimus, pomin, ettepanek/pakkumine/soov. Vaadati, mis vormimoodustusvahendeid esines ja kas küsimus on moodustatud lause või fraasina. Analüüsi järel toodi välja olulisemad järeldused ja võrreldi neid infodialoogide põhjal saadud tulemustega, mida on uurinud Tartu Ülikooli suulise suhtluse töörühm (Hennoste jt 2009; Hennoste, Rääbis, Laanesoo 2013).

Bakalaureusetöö analüüsist selgus, et üldküsimuste hulgas oli lauseid rohkem kui fraase. Analüüsitud 44 küsimusest 36 olid laused ja 8 fraasid. Ka suulise infodialoogi uurimises valitses sama tendents – üldküsimuste hulgas oli lauseid rohkem kui fraase (Hennoste jt 2013: 21).

Kõige rohkem oli analüüsitud materjali hulgas Info soove – 44 küsimuse hulgas 16. Pööratud polaarsusega küsimusi oli 6, Kinnituse soove 9, Partneri parandusalgatusi 8, Ettepanekuid 3, lisaks 1 Pomin ja 1 Hinnang.

Vormivahenditest kasutati kõige rohkem lauselõpulist küsipartiklit *vä*, mida oli 22. Küsisõna *kas* abil moodustati 8 küsimust. *Kas+vä* abil moodustati 3 küsimust, *mis+vä* abil 4 küsimust, oli 2 väitlauset, 1 jutustav küsimus keelendiga *et*, 1 *jah*-lõpuline küsimus, 1 küsijätk *eks*, 1 sõnajärg ning 1 *kas*>sõnajärg+*vä*. Ka institutsionaalses suulises suhtluses

esineb küsipartikkel *või* sagedasti ja *kas*, mida peetakse üldküsimuse vormistajaks, moodustas vaid neljandiku üldküsimustest (Hennoste jt 2013: 21).

Analüüs näitas, et suhtlustegevuste puhul eristub ka kindel vormivahendite kasutamise muster. Nii argidialoogide kui infodialoogide puhul kehtib see, et erinevad suhtlustegevused eelistavad lauseid või fraase – Infosoo, EPS ja Kinnituse soov seostub pea alati lausega ja Partneri parandusalgatused fraasiga. Parandusküsimused esitatakse eelnevas vóorus räägitu kohta, see tähendab, et parandused on seotud eelmise vóoriga, seega on igati loogiline, et parandusi vormistatakse fraasi abil, mitte ei moodustata pikka lauset.

Bakalaureusetóo tulemuste põhjal saab öelda, et üldküsimuste eesmärk argisuhtluses pole ainult infot hankida, küsimustega tehakse palju erinevaid suhtlustegevusi: antakse hinnanguid, otsitakse kinnitusi, tehakse parandusi. Argidialoogides on Retoorilisi küsimusi (Pööratud polaarsusega küsimusi) rohkem kui infodialoogides.

Sealjuures lauselõpuline *vä* esineb analüüsitud argidialoogides traditsiooniliselt üldküsimuse vormistajaks peetud *kas* asemel enam.

Kirjandus

Hakulinen, Auli 1986. Vestlus keelenähtusena. – Keel ja kirjandus 8, 449–458.

Have, Paul Ten 1999. Doing Conversation Analysis. A Practical Guide. London: Sage.

Hennoste, Tiit 2000a. Eesti keele allkeeled. Toim. Tiit Hennoste. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 16. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Hennoste, Tiit 2000b. Sissejuhatus suulisesse eesti keelde. Lausung suulises kõnes I. – Akadeemia 10, 2223–2254.

Hennoste, Tiit 2000c. Sissejuhatus suulisesse eesti keelde. Lausung suulises kõnes III. – Akadeemia 12, 2689–2710.

Hennoste, Tiit 2012. Küsimuse vorm, episteemiline staatus ja episteemiline hoiak. – Keel ja kirjandus 8–9, 674–695.

Hennoste, Tiit 2013. Grammatiliste vormide seoseid suhtlustegevustega eestikeelses suulises vestluses. *Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis* 32. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Hennoste, Tiit, Olga Gerassimenko, Riina Kasterpalu, Mare Koit, Andriela Rääbis, Krista Strandson 2009. Küsimused eestikeelses infodialoogis I. Küsimuste vorm. – Keel ja kirjandus 5, 341–359.

Hennoste, Tiit, Andriela Rääbis, Kirsi Laanesoo 2017. Polar questions, social actions and epistemic stance. An exercise in pragmatic typology. *STUF – Language Typology and Universals*, Vol 70, nr 3 lk 523–544. DOI: <https://doi.org/10.1515/stuf-2017-0023>.

Hennoste, Tiit, Helle Metslang, Külli Habicht, Anni Jürine, Kirsi Laanesoo, David Ogren 2016. Üldküsimuse vorm ja funktsioonid läbi nelja sajandi ja kuue tekstiliigi. *ESA* 61, lk 80–109.

- Hennoste, Tiit, Andriela Rääbis, Andra Rumm 2019.** Estonian declarative questions: Their usage and comparison with *vä*- and *jah*-questions. *Journal of Pragmatics*, vol 153, 46–68.
- Hennoste, Tiit, Andriela Rääbis, Kirsi Laanesoo 2013.** Küsimused eestikeelses infodialoogis II. Küsimused ja tegevused. – *Keel ja kirjandus* 1, 7–29.
- Kasterpalu, Riina, Olga Gerassimenko 2006.** Vestlusanalüüs. Teoreetiline keeleteadus Eestis. Toim. Renate Pajusalu, Ilona Tragel, Haldur Õim. Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 7. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 112–126.
- Kasterpalu, Riina, Tiit Hennoste 2016.** Estonian *aa*: a Multifunctional Change-of-State Token. *Journal of Pragmatics*, Vol 104, lk 148–162.
- Keevallik, Leelo 2000.** Keelendid *et* ja *nii et* vestluses. – *Keel ja kirjandus* 5, 344–358.
- Keevallik, Leelo. 2005.** Suhtluskeele uurimine partiklistunud verbivormide näitel. *Keel ja kirjandus*, 7, 8, 535-548, 630-642.
- Laanesoo, Kirsi 2012.** Pööratud polaarsusega retoorilised küsimused argivestluses. – *Keel ja kirjandus* 7, 499–516.
- Metslang, Helle 1981.** Küsilause eesti keeles. Eesti NSV Teaduste Akadeemia keele ja kirjanduse instituut. Tallinn: Valgus.
- Schegloff, Emanuel, Harvey Sacks 1973.** Opening up closings. – *Semiotica* 4, 289–327.
- Schegloff, Emanuel, Gail Jefferson, Harvey Sacks 1977.** The Preference for Selfcorrection in the Organization of Repair in Conversation. – *Language: Journal of the Linguistic Society of America* 52/2, 361–382.
- Schegloff, Emanuel A. 2007.** Sequence Organization in Interaction. A Primer in Conversation Analysis. Volume 1. New York: Cambridge University Press.
- Stivers, Tanya, N. J. Enfield 2010.** A coding scheme for question-response sequences in conversation. – *Journal of Pragmatics* vol. 42, no. 10; 2620–2626.

Polar questions in Estonian Everyday Conversation

Summary

The purpose of this bachelor's thesis is to research the social actions of polar questions in Estonian spoken language, describe different polar question formats and the connections between social actions and question formats.

The data for this study is collected from the Corpus of Spoken Estonian of University of Tartu and consists of 44 polar questions from informal everyday face-to-face conversations.

The thesis consists of 4 chapters. The first chapter gives an overview of adjacency pair and repair organization. The second chapter presents the typology of polar questions. The third chapter gives an overview about the differences between questions in spoken and written language and describes the typology of social actions. The fourth chapter introduces the method of the analysis and the material. The author of the thesis uses the theory to analyse the study material.

The main communication activity was Request for information (16) followed by Request for confirmation (9), Rhetorical question (6), Other initiation of repair (8), Suggestion/Offer/Request (3), Outloud (1), Assessment (1). In the analysis it appeared that the main form of making polar questions in (everyday) spoken language was the particle “*vä*” (taq question) at the end of the sentence.

The analysis reveals that both an everyday dialogue and institutional information-seeking dialogues use phrase or sentence in certain social actions – Request for information, Suggestion/Offer/Request and Request for confirmation are typically formulated as a sentence and Other initiation of repair as a phrase.

In conclusion, polar questions in Estonian everyday dialogues do not only seek information, but perform many other actions as well.

Lisad

Transkriptsioonimärgid

. – langev intonatsioon lausungi või voor lõpus, tavaliselt lausungit lõpetav intonatsioon

, – poollangev intonatsioon

? – tõusev intonatsioon

si- – katkestatud sõna

`võimalik, ho`tellis – rõhuline sõna

t:ere, mina::: – venitatud häälikud

>.....< – kõneleja tavalisest tempost kiiremini hääldatud sõnad

<.....> – kõneleja tavalisest tempost aeglasemalt hääldatud sõnad

..... – vaiksem jutt

AHA – valjem jutt

hehe, mhemhe – naer

s(h)õna – naerdes öeldud sõna

\$.....\$ – naerva häälega öeldud pikem lõik

@.....@ – hääletooni või hääle kvaliteedi muutumine ilma täpsustamata

.hhh – häälekas sissehingamine

hhh – eraldi häälekas väljahingamine

tule=h – häälekas väljahingamine sõna lõpus

(.) – mikropaus (0,2 sekundit või lühem)

(1.2) – pikem paus, pikkus kümnendiksekundites

(...) – pikem mõõtmata paus

[– pealerääkimise algus

] – pealerääkimise lõpp

tulin=ja – sõnade või kõnevoorude kokkuhääldamine

{*või*} – ebakindla transkriptsiooniga lõik või kõneleja

{---} – ebaselge üksus tekstis

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liina Lember,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Jaatavad üldkõsimused suulises argidialoogis“, mille juhendaja on *PhD* Tiit Hennoste, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Liina Lember

22.08.2020